

ефективних форм проведення позакласної роботи з української літератури, що сприяють повноцінному всебічному розвитку учнів, формуванню їхньої творчої активності й самостійності, літературно-творчих здібностей та обдарувань у системі шкільної літературної освіти.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Л. Професор Ніла Волошина про форми співробітництва вчителів літератури та бібліотекарів / Лідія Бондаренко // Укр. л-ра в загальноосв. шк. – 2013. – № 5. – С. 18-21.
2. Куцевол О. Проблема методичної творчості вчителя літератури в науковій рецепції професора Ніли Волошиної / Ольга Куцевол // Укр. л-ра в загальноосв. шк. – 2013. – № 7/8. – С. 14-18.
3. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посібн. / [Волошина Н. Й., Бандура О. М., Гальонка О. А. та ін.]; за ред. Н. Й. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2002. – 344 с.

The article deals with the basic theoretical principles and practical recommendations of the famous Ukrainian methodist, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, PhD, Professor N. Y. Voloshyna on organization and conducting the extracurricular activities on Ukrainian literature.

Key words: *Nila Voloshyna, extracurricular work, the principles of extracurricular activities, methods and forms of teaching literature, literary and creative abilities of students, literary education.*

УДК 371.315

Саєнко Н.С.

ФОРМУВАННЯ САМОКОНТРОЛЮ СТУДЕНТІВ У РОЗВИВАЛЬНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядаються проблеми розвивального навчання, яке поєднує професійну підготовку і особистісний розвиток індивідуальності майбутніх інженерів. Когнітивні здібності представлені як основний концепт розвитку особистості в навчанні іноземних мов у вищій технічній школі. Самоконтроль розглядається як компонент когнітивних особливостей студента. Вміння самооцінки і самокорекції аналізуються в аспекті їх структур і рівнів сформованості

Ключові слова: *когнітивний розвиток, іншомовна комунікація, рефлексія, педагогічні технології, мовний портфель*

Підготовка сучасного фахівця технічних галузей в умовах високого рівня інформатизації суспільства потребує від майбутніх інженерів не тільки ґрунтовної фахової підготовки, а й здатності до креативної діяльності, в основі якої, серед інших факторів, лежить всебічне вдосконалення особистості через розвиток вроджених задатків і формування загальних і спеціальних здібностей в процесі навчання. Гуманізація технічної освіти [1] спрямована на розвиток індивідуальних особливостей студентів, невичерпний потенціал для якого в технічних університетах має іншомовна підготовка.

Проблема співвідношення навчання і розвитку завжди визнавалася однією з фундаментальних проблем педагогіки. Вирішення її на різних етапах розвитку суспільства залежало від варіювання методологічних засад педагогічної науки відповідно до змін соціального замовлення, конкретизації розуміння сутності розвитку особистості, переосмислення процесу навчання з позицій діяльнісного підходу, усвідомлення механізмів взаємодії й взаємозалежності розвитку, навчання і виховання.

Пошуки дослідників теорії розвиваючого навчання мають багатовекторну націленість: аналіз навчальної діяльності, розвиток теоретичного мислення студентів, структурне представ-

лення про знання, визначення структур і процесів пізнання як провідного компонента інтелектуального розвитку, перехід пізнання на основі почуттів до мислення на рівні абстракції тощо. При цьому наріжним каменем питання інтелектуального розвитку залишається виділення концепту розвитку, тобто визначення, що стає об'єктом розвитку в іншомовній освіті майбутніх інженерів. Психологічні дослідження у більшості випадків виводять в якості такого концепту когнітивні особливості студентів. І, відповідно, вважається, що процес розвитку являє собою процес утворення і вдосконалення низки когнітивних якостей (Л.В. Занков, Н.Ф. Тализіна, О.Є. Кабанова-Меллер). Такий процес відбувається в іншомовному навчанні, в ході якого утворюється динамічна система знань, вмінь і навичок, відпрацьовується чітко виражений індивідуальний стиль діяльності та мислення, гнучка система прийомів навчальної і практичної професійної діяльності. Якісна, ґрунтовна освіта дозволяє людині не тільки відтворювати отримані знання, а забезпечує вільне орієнтування в змінених умовах і знаходження продуктивних альтернативних шляхів застосування знань в нових умовах, продукування нестандартних рішень в стандартних ситуаціях. Здібність до такої поведінки вчені відносять до інтелекту. Таким чином, завдання освіти полягає в одночасному засвоєнні фактів, способів діяльності і вдосконаленні когнітивного потенціалу студентів.

З психології відомо, що одним із показників рівня інтелекту визнається довершеність, і перш за все, ступінь структурованості і узагальненість, схематичної побудови світу особистості і рівень відпрацьованості операційних дій в цій змодельованій схемі. Це підводить до висновку, що сукупність знань людини слід розглядати не як суму, а як систему. І головне завдання освітянської діяльності націлене на формування означеної системи і відпрацювання на її основі когнітивних операцій, які забезпечать ефективну самореалізацію в нових і нестандартних умовах.

У традиційному навчанні, під яким розуміють інформаційно-ілюстративне або репродуктивне навчання, головна мета полягає в збільшенні кількості знань і опанованих технологій. Розвиваюче навчання як активно-діяльнісний тип навчальної діяльності, виступає одночасно і як технологія розвитку інтелекту, при цьому програмні знання вважаються і ціллю, й інструментом реалізації цілей, які полягають у збільшенні інтелектуального потенціалу студентів. Безумовно, процес інтелектуальних змін відбувається при будь-якому типі навчання, оскільки за словами Л.С. Виготського, навчання веде за собою розвиток і виступає провідною рушійною силою психічного розвитку студента. Відмінність полягає в тому, що в традиційному навчанні такий розвиток є стихійний, неконтрольований, а в розвиваючому – процес учіння свідомо націлений на оволодіння знаннями як чітко організованої системи, в межах якої цілеспрямовано формуються когнітивні здібності.

Навчальний процес, побудований на засадах розвиваючого навчання враховує і використовує закономірності розвитку, адаптується до рівня розвитку і особливостей студентів, при цьому така навчальна діяльність націлена на розвиток всієї цілісної сукупності якостей особистості. Саме тому з назвою «розвиваюче навчання» деякі науковців і більшість викладачів пов'язують не конкретні системи навчання, а якісну характеристику для означення навчального процесу, в якому надання студентам конкретних знань поєднується з великою увагою до процесу їх інтелектуального розвитку. Проте слід зазначити, що розвиваюче навчання це цілісна педагогічна система, альтернативна традиційній системі освіти.

Навчання іноземної мови на основі теорії розвиваючого навчання передбачає інтегративність духовного, когнітивного і комунікативного розвитку майбутніх інженерів [2]. Для розвитку особистості студента технічного університету і його здібностей (загальних інтелектуальних і спеціальних – лінгвістичних) нами була розроблена методична концепція, яка враховує специфіку професійно-орієнтованої іншомовної освіти і забезпечує теоретичну й технологічну основу когнітивного розвитку студента та вдосконалення його здібностей до міжкультурного спілкування.

Напрями реформування і динаміка процесу вдосконалення навчання іноземної мови у вищій технічній школі переконливо доводять доцільність виведення як провідного поняття «професійно-орієнтована іншомовна освіта», місткість, широта і продуктивність якого є набагато ширшим, ніж поняття «навчання іноземної мови професійного спрямування». Відповідно до основної тенденції сучасного освітнього процесу – особистісно-орієнтованої освітньої парадигми, яка дозволяє найбільш повно реалізувати цілі гуманізації та гуманітаризації вищої технічної освіти, саме розуміння навчання як професійно-орієнтованої освіти дозволяє вирішити складне дидактичне завдання: поєднати знанієво-стандартизований і особистісно варійований компоненти освіти. Таке поєднання визначає головне завдання розвиваючого іншомовного навчання, оскільки спрямоване на цілісний розвиток особистості студента, розширення його соціально-психологічного і освітнього потенціалу.

На практиці розвиваюче навчання втілюється через низку предметних завдань із зростаючим рівнем складності, які викликають у студентів потребу в оволодінні спеціальними знаннями і навичками, необхідними для пошуку нових способів діяльності. Це обумовлює необхідність розвитку пізнавальної самостійності, пошукових вмінь на високому рівні узагальнення, здатності застосовувати знання в нових ситуаціях, що свідчить про успішну інтеріоризацію знань. Пізнавальна самостійність розглядається науковцями як складна особистісна характеристика студента, головний показник якої полягає у готовності до самостійних дій у здобуванні нових знань без допомоги викладача, до рішення практичних задач в нових ситуаціях, до пошуку раціональних рішень, до творчого використання наявних знань у нестандартних умовах. Особливе значення при цьому має актуалізація раніше засвоєних знань і сформованих способів діяльності для забезпечення подальшого загального особистісного розвитку студентів, до якого відносять самостійність, самоуправління і самоконтроль.

Саме в системі розвиваючого навчання передбачається формування у студентів здатності до самостійного засвоєння знань, пошуку істини, саморозвитку, самопізнання, самовиховання, самовдосконалення через розкриття їх творчих та інтелектуальних можливостей. Відповідно зростає значення самоконтролю, як порівняння, зіставлення або співвіднесення навчальних дій із зразком, наданим ззовні. Достатньо повно в науковій літературі описані дві форми самоконтролю: довільна і мимовільна. Особливість мимовільної форми полягає в тому, що під час включення механізму самоконтролю свідомий компонент діяльності відходить на другий план і вступає в активну зону розумової діяльності студента лише у разі порушення коректності мовленнєвої діяльності. Мимовільний самоконтроль відрізняється від довільного меншою довершеністю внаслідок наявності у студентів в навчальній діяльності з іноземної мови коливань, невпевненостей (через недостатню сформованість вторинної мовної особистості) у виконанні навчальних дій, що потребує включення довільної форми самоконтролю. Мимовільний самоконтроль виступає компонентом підсвідомої діяльності. В свою чергу довільний самоконтроль виходить на перший план під час засвоєння правил виконання дій і в разі порушення відповідності навчальної дії й навчального матеріалу. Довільний самоконтроль характерний для усвідомлених дій, побудованих на довільній увазі.

Самоконтроль входить як складова до всіх видів початкової діяльності і здійснюється на всіх етапах її виконання, оскільки розглядається в методиці викладання іноземних мов як складне багатоаспектне явище, динамічна система, утворена взаємопов'язаними компонентами. Складники такої системи, а саме, типи, види і методи, підпорядковані єдиній меті, характеризуються загальними функціями, утворюють єдине ціле. Найбільш розповсюджений – самоконтроль за кінцевим результатом або підсумковий самоконтроль, який базується на порівнянні результату діяльності із заданим зразком. Вважається, що це найпростіша форма самоконтролю, вміння здійснювати який формується ще в молодшій школі. У навчанні іноземної мови таке розуміння підсумкового контролю правомірне на етапі виконання тренувальних некомунікативних, в деяких випадках умовно-комунікативних вправ, де зразок може існувати. Проте у навчанні іншомовного спілкування (етап комунікативних вправ або

реальне спілкування), особливо в діалогічному мовленні, коли на реалізацію комунікативного наміру мовця значною мірою впливає мовленнєва поведінка співрозмовника, самоконтроль за кінцевим результатом не є найпростішою формою контролю, оскільки зразка не існує, а кінцевим результатом виступає ефективність акту іншомовної комунікації. Самоконтроль в такій навчальній діяльності потребує розвитку у студентів складних прогностичних вмій.

Іншою важливою для іншомовного навчання формою самоконтролю, яка потребує спеціального формування, вважається перспективний самоконтроль, що вимагає від студента вміння планувати зіставлення діяльності і своїх можливостей її виконання. Широке розповсюдження має покроковий або поопераційний поточний самоконтроль для корекції навчальної діяльності в ході її виконання. Функціонально даний вид самоконтролю спрямований на виявлення повноти, правильності і послідовності дій. В підсумковому самоконтролі увага студента зосереджена на результаті дії, а поопераційному – на способі виконання дії.

В іншомовній підготовці важливе значення має попередній або підготовчий самоконтроль, який передує виконанню завдання і полягає у виборі лексичних одиниць, граматичних структур, оптимальних з огляду на норми іноземної мови і задану комунікативну ситуацію. Такий самоконтроль дозволяє студентам краще зрозуміти навчальну задачу і прогнозувати потенційні зони труднощів. Як універсальне інтелектуальне вміння, самоконтроль входить в поле когнітивних здібностей студента, яке в практиці навчання мовленнєвої діяльності іноземною мовою виступає як навчальна дія порівняння результату власного виконання навчальної задачі зі смисловим змістом і мовним оформленням відповідного програмного іншомовного матеріалу.

Для формування самоконтролю в іншомовній освіті існують розроблені педагогічні технології навчання студентів спеціальних стратегій оволодіння іншомовним матеріалом в режимі напівавтономної або автономної навчальної діяльності. Складовими таких технологій виступають:

- 1) різні методики діагностики (переважно тестового характеру) для вимірювання рівня сформованості навичок самоконтролю у студентів;
- 2) виділення етапів формування у студентів способів самоконтролю;
- 3) технологія навчання студентів самоконтролю через програмовану організацію змісту дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування». Розкриття змісту кожного способу самоконтролю і мотивація необхідності оволодіння ним;
- 4) системи тренувальних завдань для оволодіння відповідними стратегіями, які складаються із комплектів, розроблених для різних етапів на основі іншомовного навчального матеріалу, які дозволяють реалізувати поетапне формування способів самоконтролю;
- 5) технології навчання студентів самоконтролю через спеціальну організацію аудиторної й позааудиторної форми самостійної роботи з елементами дистанційної освіти;
- 6) практичні рекомендації для викладачів з планування навчального процесу з урахуванням необхідності розвитку спеціальних стратегій;
- 7) практичні рекомендації для студентів по організації власної навчальної діяльності з оволодіння іноземної мови професійного спрямування із застосуванням спеціальних навчальних стратегій.

Логічним продовженням самоконтролю виступає самооцінка, якій притаманні різні функції, а саме:

- регулююча функція;
- ретроспективна функція для оцінювання досягнутого;
- прогностична функція для оцінювання своїх можливостей для виконання навчальної задачі.

Як найбільш складна прогностична функція, самооцінка базується на досягнутому досвіді, спирається на рефлексію, яка в даному випадку проявляється в умінні виокремлювати, структурувати, аналізувати, зіставляти різні факти із ситуацією.

Рефлексивний аналіз вважається в педагогічній психології одним із провідних факторів процесу саморегуляції. Оскільки саморегуляція відноситься до загальних здібностей людини, рефлексію розглядають як розумову дію, яка складається з особливих фаз, стадій, операцій. Спочатку на основі рефлексії формуються вміння й навички саморегуляції, які в подальшому втілюються у здатність усвідомлювати цілі, власні дії, способи їх реалізації. Структурно саморегуляція усвідомленої діяльності, в нашому випадку навчальної діяльності, включає процес цілеутворення, моделювання педагогічних умов, планування, самоаналізу, самоконтролю, самокорекції, самооцінки, здійснення яких уможливується обов'язковим достатнім розвитком рефлексивних здібностей. Відповідно, рефлексивна самооцінка виступає вирішальним фактором активізації механізму саморегуляції та самоуправління студента в навчально-пізнавальному процесі і має значення узагальненої діяльнісної здібності. У навчанні іноземних мов рефлексивна самооцінка реалізується на всіх етапах роботи над мовою і мовленням [3]:

- а) мотиваційний рівень – бажання і налаштованість на самокорекцію мовної і мовленнєвої поведінки;
- б) когнітивний рівень – наявність певного стандарту самооцінки, сформованого самостійно або за допомогою викладача, впевненість в адекватності даного особистісного стандарту;
- в) рівень оцінки мовленнєвого продукту – вміння оцінювати його за критеріями особистісного стандарту, усвідомлення обмеженості або точності особистісного стандарту;
- г) особистісний рівень – усвідомлення досягнутого результату, задоволення реалізацією своїх потреб.

Особливістю рефлексивної самооцінки в іншомовному навчанні вважається розгляд її в двох різних вимірах [4]: (1) самооцінка іншомовної комунікативної діяльності (рефлексія на процес використання мови), тобто результат і якість вирішення комунікативних задач під час спілкування в аспекті змісту і мовної форми; і (2) самооцінка процесу оволодіння мовою і мовленням (рефлексія на процес вивчення мови), яка стосується ефективності використаних прийомів, конструктивного характеру діяльності, рівня взаємодії з іншими суб'єктами, ступінь автономії тощо.

Формуванню самооцінки в іншомовній освіті майбутніх інженерів сприяє застосування Мовного портфелю інженера, розробленого на основі Європейського мовного портфелю. Використання мовного портфелю пов'язано з індивідуалізацією навчання, оскільки як особистий документ мовний портфель забезпечує детальну інформацію для відслідковування особистісних траєкторій навчання іноземних мов і самооцінки досягнень кожного студента в полікультурному спілкуванні.

Актуальною залишається проблема об'єктивності контролю і самоконтролю. Певним профілактичним засобом вважається застосування класичної для дидактики трьохциклічної схеми контролю як компонента розвиваючого навчання:

- 1) внутрішній цикл саморозвитку відбувається на основі внутрішнього самоконтролю студента, який разом з внутрішньою самокорекцією є основою самокерованого навчання;
- 2) зовнішній цикл саморозвитку вимагає зовнішнього самоконтролю, підготовленого викладачем і також включає самокорекцію і самокероване навчання;
- 3) зовнішній цикл цілеспрямованого розвитку реалізується за допомогою зовнішнього об'єктивного контролю із зовнішньою об'єктивною корекцією і самокерованим навчанням.

Організація самокорекції студентами власної навчально-пізнавальної діяльності відбувається через рефлексію отриманих знань, втілення сформованих стратегій і набутого практичного досвіду. В навчальному процесі використовується широкий арсенал прийомів навчання самокорекції студентів: навчальне коментування з боку викладача; парна, групова, командна робота по детекції і корекції типових помилок; складання картотеки типових помилок; виконання тестів із самокорекцією і взаємокорекцією тощо.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студента, базована на здатності регулювати в процесі навчання свої дії у відповідності до усвідомленої мети завдяки способам самостійно

осягати знання, виступає головним технологічним компонентом розвиваючого навчання. До того ж швидкий розвиток науки, збільшення обсягу інформації в умовах неможливості збільшення часу на навчання потребує формування у студентів способів самостійної і безперервної освіти. Самоконтроль, самокорекція і самоуправління навчанням, сформовані й побудовані на основі зворотного зв'язку, представляють собою замкнений цикл внутрішнього саморозвитку, характерного для розвиваючого навчання.

Список використаних джерел

1. Саєнко Н.С. Реалізація принципів гуманізації та гуманітаризації інженерної освіти у навчанні іноземних мов. Наукові записки. Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова. - 2011, Вип. №93, К. : Вид. НПУ ім.М.П.Драгоманова, С.158-166.
2. Саєнко Н.С. Розвиток когнітивних здібностей студентів у навчанні іноземних мов. Наукові записки: Збірник наукових статей Нац. Ун-ту «Острозька академія» серія «Філологічна». – 2012, Вип. №23 – Острог : Вид. Національний університет «Острозька академія», С. 150-153.
3. Коряковцева Н.Ф. Проблема содержания самостоятельной работы по иностранному языку в контексте подготовки студента к непрерывному самообразованию (языковой вуз) // Теоретические и экспериментальные исследования в области обучения иностранным языкам в школах и неязыковых вузах. – М., 1993. – С. 36-46. (Тр./МГЛУ, вып. 406).
4. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: Пособие для учителей. М., 2002. – 176 с.

The paper deals with the problem of “the developing education” which unites professional preparation and psychological formation of future engineers. Cognitive abilities are defined as the main substrate of development in foreign language high school education. Self-control is regarded as a component of general cognitive characteristics. The abilities of self-esteem and self-correction are analyzed according to their structures and levels of formation

Key words: cognitive development, foreign language communication, reflection, pedagogical technologies, language portfolio.

УДК 811.124.016 + (09)

Сторчова Т.В.

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЛАТИНСЬКА МОВА»: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена дослідженню етапів становлення навчальної дисципліни «Латинська мова» в історичному аспекті; розглянуто її роль та значення у навчальному процесі Німеччини, України та Росії; визначено основні орієнтири у викладанні латини в умовах вимог сучасної вищої освіти України.

Ключові слова: навчальна дисципліна «Латинська мова», догматичне навчання, шкільна освіта, освіта вищої школи, галузь методики навчання філологів латинської мови.

Жодна мова не відіграла такої вагомості ролі у розвитку європейської спільноти та її культури як латина впродовж майже п'ятнадцяти століть. Втрата нею своєї соціальної бази, а відтак і здатності до «мовотворчого процесу», та поступовий перехід до розряду мертвих мов жодним чином не мінімізують її вагомості загальноосвітнього значення.